

Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Проект Тасіс «Посилення регіональних соціальних служб»

Соціальна політика, соціальна робота й охорона здоров'я:

**як Україні досягти
європейського рівня
якості послуг?**

Збірка тез конференції

За загальною редакцією Тетяни Семигіної

УДК 364-7:613/614](477)(06)
ББК 65.9(4УКР)27я431+51.2(4УКР)я431
С69

Рецензенти:

Ірина Зверева, доктор педагогічних наук
Світлана Нікітчина, доктор педагогічних наук
Микола Лукашевич, доктор філософських наук

Рекомендовано до друку Вченою радою Національного університету
«Києво-Могилянська академія», протокол № 27 від 24 травня 2007 р.

Видання здійснюється за підтримки проекту Тасіс «Посилення регіональних соціальних служб», що фінансується Представництвом Європейської Комісії та впроваджується консорціумом організацій, очолюваним Британською Радою. За жодних обставин зміст публікації не може трактуватися як позиція Європейського Союзу.



За достовірність фактів відповідають автори.

3. *Малаярова Н. В., Несмеянова М. И.* Социальная защита детства: концептуальный подход // Социс. — 1991. — № 4. — С. 79–83.
4. *Зверева І. Д.* Соціально-педагогічний захист дитинства // Рідна школа. — 1994. — № 3–4. — С. 18–20.
5. *Караман О. Л.* Захист дитинства як соціально-педагогічна категорія, її сутність і зміст // Соціальна педагогіка: теорія та практика. — 2004. — № 1. — С. 28–35.
6. Закон України «Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей» від 1 січня 2006 р.
7. Реабілітаційна робота з «дітьми вулиць» у притулках для неповнолітніх. — К.: Вид. Дім «Калита», 2005. — 72 с.

Система протидії торгівлі людьми: світовий досвід та українські реалії

Наталія Гусак,

*Національний університет «Києво-Могилянська академія»,
студентка*

Торгівлю людьми, і дітьми в тому числі, фахівці Міжнародної організації з міграції (МОМ) називають третім найприбутковішим злочином у світі, після контрабанди наркотиків та зброї. За приблизними оцінками МОМ, від торгівлі людьми злочинці отримують прибуток у розмірі 8–10 млрд. євро щороку. Через те, що торгівля людьми є нелегальним та прихованим явищем, дуже важко визначити обсяги цього злочину. За оцінками уряду США, від 600 000 до 800 000 чоловіків, жінок і дітей нелегально продають через міжнародні кордони щорічно, із них близько 80% становлять жінки та дівчата і до 50% — неповнолітні. Але фахівці МОМ наголошують, що ці цифри не включають постраждалих, які стають жертвами торгівлі в межах державних кордонів своїх країн, — це приблизно від 4 до 27 млн. осіб у світі. Дослідження, проведені Міжнародною організацією ЕКПАТ, показують, що у світі щороку 1,2 млн. дітей потерпають від торгівлі людьми, що прирівнюється до кількості дітей до п'яти років в Австралії.

За даними МОМ, Україна є однією з країн походження жертв торгівлі людьми в Європі з метою сексуальної та трудової експлуатації. За останні п'ять років лише Представництво МОМ в Україні надало допомогу понад 3000 жертв торгівлі людьми, однак це не дає уявлення про ситуацію во всій Україні. Близько 5% від загаль-

ної кількості осіб, яким було надано допомогу Представництвом МОМ в Україні, є неповнолітніми. Торгівля дітьми прямо загрожує майбутньому України, уражаючи життя родин і громади.

Сучасне розуміння «торгівлі дітьми» в міжнародно-правовому контексті офіційно розтлумачено у «Протоколі про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї» (2000 рік), який доповнює Конвенцію ООН проти національної організованої злочинності. Відповідно до Протоколу торгівля дітьми включає п'ять основних компонентів: вербування; перевезення та передачу дітей; фізичний та психологічний примус і/або погрози; різні види експлуатації дітей як кінцеву мету; відсутність поінформованості. При цьому ситуація торгівлі дітьми можлива навіть тоді, коли відсутній будь-який вплив на дитину з боку інших осіб, що є відмінним від торгівлі людьми загалом.

За результатами досліджень з цієї тематики, необхідність протидії торгівлі дітьми в Україні визнано лише 2006 року із схваленням Кабінетом Міністрів України Концепції Державної програми протидії людям на 2006–2010 роки, де особливе місце відведено роботі державних органів у боротьбі з торгівлею дітьми та їхнім захистом. До цього зазначене явище регулювалося в контексті боротьби з торгівлею людьми, початком якої фахівці вважають 1998 рік, коли Кримінальний кодекс України було доповнено статтею, яка передбачала покарання за торгівлю людьми. Отже, сьогодні можна констатувати, що Україна визнала необхідність протидії торгівлі дітьми не лише на загальнодержавному рівні, а й у структурі світової системи протидії торгівлі.

Щоб зрозуміти систему протидії торгівлі дітьми, необхідно з'ясувати її основні елементи. Так, відповідно до філософських і соціологічних визначень поняття системи включає в себе такі одиниці, як «зв'язок», «елемент», «ціле», «єдність», а також «структура», тобто схема взаємозв'язку між елементами, які становлять систему.

Нині у світі існує дві основні моделі системи протидії торгівлі дітьми: *зосереджена на діяльності уряду* та *зосереджена на дотриманні прав дитини*.

Система протидії торгівлі дітьми у світовому контексті, в якій основну увагу приділяють діяльності урядових органів влади, складається з: 1) нормативно-правового регулювання; 2) діяльності державних і недержавних організацій; 3) взаємодії організацій між собою всередині країни та в міжнародному контексті. При цьому відповідно до Протоколу всі ці складові мають забезпечувати реа-

лізацію трьох основних напрямів діяльності: 1) превентивні заходи (дослідження; інформування; співробітництво організацій; пом'якшення факторів, які зумовлюють торгівлю); 2) допомога й надання підтримки потерпілим від торгівлі дітям (захист та забезпечення дотримання основних прав; інформування; правовий захист під час кримінального провадження справи; фізична, психологічна та соціальна реабілітація постраждалих; медична допомога; надання житла; матеріальна допомога; допомога у працевлаштуванні та здобутті освіти; матеріальна компенсація заподіяної шкоди); 3) кримінальне переслідування торгівців дітьми (припинення повторної торгівлі; протидія нелегальній міграції; кримінальна відповідальність фізичних та юридичних осіб).

Щодо реального запровадження описаної системи протидії торгівлі дітьми у світі, то результати дослідження, проведеного Міжнародною організацією ЕСРАТ у 2004 році в країнах Східної Європи, засвідчили, що в шести із досліджуваних країн — в Албанії, Білорусії, Чеській Республіці, Молдові, Румунії та Україні — існують програми протидії торгівлі людьми, зокрема й дітьми. Але у двох країнах — Естонії та Російській Федерації — таких програм на загальнодержавному рівні немає.

Водночас у результаті дослідження було з'ясовано, що в Україні, Росії та Естонії немає програм репатріації дітей, які постраждали від торгівлі, а також бракує підготовлених фахівців для роботи з такими клієнтами. Таку думку підтверджують і фахівці Міжнародної організації праці, додаючи при цьому, що найслабкішим компонентом системи протидії торгівлі дітьми у світі є кримінальне переслідування злочинців, оскільки відсутні закони про торгівлю дітьми, а чинні закони не мають чіткого механізму застосування у світі загалом і в кожній країні зокрема; повністю або частково відсутня інформація і програми професійної підготовки правоохоронців і представників судової гілки влади; не розроблено механізми гарантування безпеки свідкам, а рівень співпраці з міжнародними інститутами вкрай незадовільний.

Відповідно до другої стратегії протидії торгівлі дітьми, основну увагу приділяють дотриманню прав дитини. Серед прихильників цієї системи протидії можна назвати таких дослідників, як Р. Таплія, Т. Вайда, К. Левченко, Н. Козачинська, В. Маковей, Ш. Бессел та ін. Можна погодитися з позицією Ш. Бессела, який наголошує на тому, що протидія торгівлі дітьми у світі сьогодні зосереджена переважно на боротьбі з організованою злочинністю та з нелегальною міграцією, а права самих дітей залишаються поза увагою дер-

жавної політики. При цьому торгівля дітьми супроводжується порушенням основних прав дітей не лише під час перебування в ситуації торгівлі, а й також до та після неї.

Торгівля дітьми — явище, якого не має бути в цивілізованій державі, оскільки внаслідок торгівлі дітьми можуть порушуватися їхні основні права, зокрема: право на життя, на індивідуальність, на освіту; право не бути розлученими з батьками, не бути вивезеними до іншої країни, вільно висловлювати власні погляди та бути почутими; право на вільний доступ до інформації; право бути захищеними від усіх форм насильства та експлуатації; на особливий захист і допомогу; право на користування найдосконалішими послугами системи охорони здоров'я, на достатній для всебічного розвитку рівень життя; право бути захищеними від торгівлі дітьми, викрадення чи контрабанди.

Ці права можуть бути порушені як у ситуації торгівлі дітьми, так і бути її передумовою та наслідком. Саме тому прихильники такого методу протидії торгівлі дітьми наголошують, що дотримання та забезпечення основних прав дитини дасть змогу попередити ситуацію торгівлі та ефективно їй протидіяти. При цьому основний акцент має бути на дитині, а не на боротьбі з організованою злочинністю та нелегальною міграцією, що може бути ефективним при протидії торгівлі дорослими людьми.

У межах дослідження «Протидія торгівлі дітьми в Україні», яке ми проводили на базі Міжнародного жіночого правозахисного центру «Ла Страда — Україна» спільно з нашими партнерами (Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту, Приймальник-розподільник для неповнолітніх головного управління Міністерства внутрішніх справ України в м. Києві та інші організації), було проаналізовано існуючі системи протидії та практичні кроки української держави у цьому напрямі.

У грудні 2000 року Україна спільно з іншими 124 країнами світу підписала основні міжнародні документи з протидії торгівлі дітьми й ратифікувала їх 4 лютого 2004 року на сесії Верховної Ради України (Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності та Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї). Як зазначають фахівці у галузі права, ми маємо унікальне правове поле, єдиний правовий механізм співробітництва із зазначених питань, наявність єдиних стандартів у сфері захисту прав людини та контрольних механізмів їх реалізації.

Але незважаючи на це сьогодні в Україні немає окремого документа, який би визначав процедуру реагування на ситуацію торгівлі дітьми та надання їм допомоги. Для врегулювання вищезазначеної проблеми використовують систему захисту дітей від жорстокого поводження. Така система складається із нормативно-правових актів, які захищають права дитини, з інституційних утворень — суб'єктів проведення роботи з попередження жорстокого поводження з дітьми, а також принципів і механізмів взаємодії між ними. Отже, в Україні зазначену проблему розглядають у контексті жорстокого поводження з дітьми (лише компонент захисту постраждалих осіб), а цілісна система протидії торгівлі дітьми відсутня.

Представники Міжнародної організацій праці та Всеукраїнської громадської організації «Жіночий консорціум України» наголошують також на тому, що в Україні на державному рівні не створено центру, який би спеціалізувався на допомозі дітям, постраждалим від торгівлі. Водночас, за визнанням фахівців, мережа державних притулків для неповнолітніх і центрів психолого-соціальної реабілітації дітей потребує розвитку на рівні методики роботи з потерпілими дітьми.

Отже, протидія торгівлі дітьми в Україні, спираючись на систему, яка передбачає діяльність уряду, має низку недоліків:

- прогалини в нормативно-правовому регулюванні та відсутність шляхів запровадження норм закону в практику;
- недосконалість механізмів перетину кордону неповнолітніми особами;
- зосередженість на покаранні винних осіб, а не на попередженні самого явища торгівлі дітьми;
- складність у доведенні злочину та притягненні до покарання винних осіб;
- неврегульованість захисту українських громадян за кордоном.

Щодо системи протидії, зосередженої на дотриманні та забезпеченні прав дітей, то в Першій періодичній доповіді України Комітету ООН з прав дитини про виконання Протоколу до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції та дитячої порнографії наведено недоліки процесу протидії торгівлі дітьми в Україні. Серед них такі: недосконалість окремих нормативно-правових актів у сфері захисту прав дітей, відсутність механізмів їх реалізації; відсутність статистичної інформації та критеріїв ідентифікації дітей; недостатній рівень підготовки відповідних фахівців; недосконалість або відсутність методик роботи з потерпілими дітьми; непоінформованість населення про проб-

лему; відсутність спеціалізованих закладів для потерпілих дітей. Усі перелічені недоліки притаманні й Україні.

Отже, сьогодні складно говорити про наявність в Україні дієвої системи протидії торгівлі не лише дітьми, а й дорослими взагалі. Можна говорити лише про окремі спроби держави та недержавних організацій протидіяти зазначеному явищу.

Тому наступним кроком дослідження «Протидія торгівлі дітьми в Україні» буде визначення особливостей існуючої системи протидії торгівлі дітьми в Україні, а також можливостей для її розвитку та вдосконалення.

Вплив значущих інших на формування Я-концепції підлітка-діабетика

Світлана Подофей,

*Інститут соціальної та політичної психології АПН України,
аспірантка*

Актуальність теми. Поширення захворювань на цукровий діабет, значне зростання числа дітей, уражених різними формами діабету, змушує розглядати цю проблему (її вважають пріоритетною для національних систем охорони здоров'я практично всіх країн світу) актуальною не тільки для медичної науки, а й для соціальної психології. Будь-яка хронічна хвороба, особливо інвалідизуюча, суттєво впливає на особистість хворого. Якщо особистість перебуває в процесі формування та розвитку, то вплив хвороби стає більш суттєвим, оскільки може спричинювати (прямо або опосередковано) аномалії розвитку (патологічні або непатологічні зміни характеру), трансформації у мотиваційній сфері особистості, зміну міжособистісних стосунків, а також формування негативних психічних станів. У дітей, на відміну від дорослих, діагностується інсулінозалежний діабет (ЦД-1), у зв'язку з чим спостерігається висока частота специфічних ускладнень — як фізіологічного, так і психологічного характеру.

Незбіг у підлітковому віці трьох типів дозрівання — статевого, загальноорганічного та соціального, за Л. Виготським, напруженість аутоімунних процесів, гормональна перебудова організму в критичні періоди передстатевого та статевого дозрівання, актуалізація потреби в самоствердженні, емоційній прихильності, освоєнні